

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ФЕДОРІВ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

УДК 81'44 : [811.122.2+811.161.2] (043.3)

ПОХІДНІ ІМЕННИКИ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ
НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСОБИ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Іщенко Ніна Григорівна,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”,
завідувач кафедри теорії, практики та перекладу
англійської мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кушнерик Володимир Іванович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства

кандидат філологічних наук, доцент
Корольова Наталія Василівна,
Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри загального мовознавства
та класичної філології

Захист відбудеться “22” вересня 2014 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “21” серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню структурно-семантичних та прагматичних властивостей похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах. У роботі виявлено спільні лексико-семантичні групи похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи-діяча та особи за територіальною ознакою у німецькій та українській мовах; частково відмінні ЛСГ одиниць, пов'язані з психо-фізіологічними особливостями особи та її світоглядною позицією, де у німецькій мові виділено ширший спектр характеристик особи, порівняно з українською, а також відмінну ЛСГ досліджуваних похідних лексем лише у німецькій мові, які характеризують особу за суспільними стосунками; розкрито прагматичне значення цих одиниць в обох мовах.

Сучасна теорія міжмовних контактів ґрунтується як на здобутках структуралістської (І. Бодуен де Куртене, Дж. Грінберг, Е. Сепір, Ф. де Соссюр, Р. Якобсон), так і комунікативно-функціональної та когнітивно-дискурсивної парадигм (Ф. Бацевич, О. Кубрякова, М. Полюжин), де словотвір, об'єктом вивчення якого, з-поміж іншого, є похідні одиниці, виконує одну з головних функцій – розширення можливостей кожної мови у забезпеченні успішності спілкування як представників однієї лінгвокультури, так і носіїв різних мов.

При цьому одну з ключових проблем у словотворі становлять запозичення і не лише цілих слів, а й їх компонентів – суфіксів, префіксів тощо і, насамперед, з давньогрецької і латинської мов, які належать до інтернаціональних елементів і є зручними для використання в міжкультурній комунікації. Такі компоненти розглядаються крізь призму центральної одиниці словотвору – *похідного слова* – переважно у таких аспектах: *структурному* (В. Виноградов, К. Городенська, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Г. Новак, В. Пушкар), *семантичному* (В. Гак, Н. Деркевич, Н. Іщенко, Н. Серета, Н. Ходаковська), *ономасіологічному* (В. Даниленко, О. Кубрякова, Л. Омельченко), *етимологічному* (С. Бевзенко, С. Самійленко, I. Barz, W. Fleischer, F. Kluge), *когнітивному* (Л. Дорошенко, М. Полюжин), *функціональному і прагматичному* (Ф. Бацевич, Е. Геращенко, В. Звєгінцев, Н. Іщенко, Т. Космеда, М. Полюжин).

Ґрунтовний аналіз цих праць свідчить про те, що суфіксальний тип словотворення був предметом і монолінгвістичних (Н. Іщенко, О. Кубрякова, Р. Мурясов, Н. Серета, М. Степанова, Л. Ягупова, I. Barz, W. Fleischer, W. Motsch, S. Olsen – у німецькій мові; Т. Гончарова, С. Єнікєєва, П. Каращук, М. Полюжин, Н. Marchand – в англійській; О. Безпояско, К. Городенська, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Ковалик – в українській; Л. Араєва, Г. Винокур, О. Земська, В. Лопатін, І. Улуханов – у російській; Н. Арутюнова – в іспанській), і зіставно-типологічних (Ш. Басиров – в індоевропейських мовах, І. Воротнікова – у німецькій та англійській, А. Пузік – у німецькій, англійській та українській, В. Урядова – у корейській, російській та англійській) досліджень. Проте не розв'язаними й дотепер залишаються питання зіставного аналізу похідних іменників, що містять у своїй семантичній структурі суфікси латинського походження із лексико-категоріальним значенням особи, у різних європейських мовах загалом та у німецькій і українській зокрема.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена загальною спрямованістю гуманітарної сфери наукового знання на вивчення когнітивних і комунікативних аспектів мовленнєвої діяльності з її підвищеним інтересом до процесів номінації, серед яких важливе місце посідають і похідні іменникові лексеми, що їх утворено за допомогою словотвірних афіксів, запозичених із класичних мов. Поєднання порівняльно-історичного і зіставно-типологічного підходів до аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах сприятиме з'ясуванню спільних закономірностей та відмінностей в афіксальних системах цих мов, розкриттю факторів впливу латини на мови європейського ареалу, а також встановленню ступеня продуктивності латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи у кожній із зіставляваних мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертаційна робота є складовою частиною наукової теми кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу Інституту іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова “Зіставна семантика та проблеми міжкультурної комунікації” (тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 25 січня 2011 року, перезатверджено – протокол № 3 від 24 жовтня 2013 року).

Мета дослідження полягає у виявленні структурних, семантичних та прагматичних спільностей та відмінностей похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах та їх функціонування у мові та мовленні.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- критично проаналізувати наукову літературу з досліджуваної проблеми для формулювання теоретичних засад дисертації;
- розробити методологічну базу аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах;
- простежити еволюційний розвиток суфіксів латинського походження у німецькій та українській мовах;
- скласифікувати досліджувані одиниці у лексико-семантичні групи у кожній із мов та виявити їх спільні та відмінні типи;
- схарактеризувати словотвірну семантику похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах;
- розкрити прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Об'єкт дослідження становлять похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Предметом вивчення є структура, семантика та прагматика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Фактичним матеріалом дисертації є: *морфемні джерела* (Полюга Л. М. Словник українських морфем; Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов, А. И. Руфьева, М. Д. Степанова; Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський, Т. І. Недозим; Яценко І. Т. Морфемний аналіз : Словник-довідник : у 2 т. / [за ред. Н.Ф. Клименко]); *лексикографічні джерела* (Большой немецко-русский словарь : в 2 т. / авт.-сост. Е. И. Лепинг [и др.] ; общ. рук. О. И. Москальская; Большой немецко-русский и русско-немецкий электронный словарь. Lingvo 12; Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]; Wahrig G. Deutsches Wörterbuch); *етимологічні джерела* (Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / О. С. Мельничук (гол. ред.); Історичний словник українського язика : у 2 т. / Є. Тимченко (ред.); Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [уклад.: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, В. Л. Карпова, І. М. Керницький, Л. М. Полюга, Р. Й. Керста, М. Л. Худаш]; Duden. Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. – [4. Auflage]. – Bibliographisches Institut, Mannheim; Kluge F. F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache).

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – загальнонаукові методи (*описовий* – для інвентаризації, класифікації, інтерпретації структурних, семантичних і прагматичних властивостей досліджуваних мовних одиниць; *дедуктивно-індуктивний* – для аналізу та синтезу наукових теорій і концепцій) і спеціальні лінгвістичні (*порівняльно-історичний* – для здійснення реконструкції латинських суфіксів у складі похідних іменників німецької та української мов на різних етапах їх розвитку із прийомами внутрішньої та зовнішньої реконструкції та відносної хронології; *структурний* із його складовими: *дистрибутивний аналіз* – для виявлення змін у структурі латинських суфіксів на основі поєднання з іншими морфемами, які їх оточують; *трансформаційний аналіз*, що полягає у перебудові однієї конструкції в іншу, при якій отримано форму, що відрізняється від вихідної за структурою, однак зберігає інваріант смислу; *компонентний аналіз* – для визначення мінімально значущих одиниць у семантичній структурі похідного слова та виділення їх спільних та відмінних компонентів; *зіставно-типологічний метод* – спрямований на виявлення спільних та відмінних ознак похідних іменників з латинськими суфіксами у німецькій та українській мовах; *словотвірний аналіз* – для встановлення відношень словотвірної похідності та словотвірної семантики у структурі досліджених похідних іменників у німецькій та українській мовах; *прагматичний аналіз* – для вивчення їх прагматичного значення похідних одиниць, а також прагматичного використання словотвірних формантів латинського походження у комунікації).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *уперше класифіковано* словотвірчі форманти латинського походження у німецькій та українській мовах на основі їх етимологічних та структурно-семантичних рис; *виявлено* різний ступінь продуктивності латинських суфіксів у зіставлюваних мовах (1185 лексем у німецькій мові та 551 лексема – в українській); *установлено* 4 ЛСГ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, які є спільними у німецькій та українській мовах, за винятком окремих підгруп: “Назви осіб за родом

заняття”, “Назви осіб за територіальною ознакою”, “Назви осіб за якостями та властивостями” (відсутність в українській мові підгруп “назви осіб за розумовими особливостями”, “назви осіб за стилем життя”), “Назви осіб за світоглядом” (відсутність в українській мові підгрупи “назви осіб за особистими переконаннями”) та 1 ЛСГ “Назви осіб за стосунками у суспільстві” – у німецькій мові; *схарактеризовано* дериваційну структуру похідних на основі частиномовної приналежності їх мотивуючих слів: десубстантивів, девербативів та деад’єктивів; *доведено*, що найвищий ступінь продуктивності у німецькій мові мають девербативи, в українській – десубстантиви; деад’єктивні похідні є непродуктивними в обох мовах; *розкрито* характер продуктивності концептуального та okazіонального компонентів прагматичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи, перший з яких має вищий ступінь продуктивності в обох мовах; *набула подальшого розвитку* теорія взаємодії словотвірної і прагматичної семантики похідних одиниць із латинськими суфіксами у процесі породження нових значень на рівні мови і мовлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування у викладанні навчальних дисциплін: “Лексикологія” (“Слово в лексико-семантичній системі”, “Словотвір”, “Словотвірна валентність”), “Порівняльна типологія німецької та української мов”, “Теорія і практика перекладу”, “Латинська мова”. Опрацьований фактичний матеріал може стати у пригоді при розробці теоретичних курсів з теорії лінгвістичної прагматики (навчання іншомовної прагматичної компетенції), історії німецької та української мов, а також на заняттях з практики німецької мови.

Апробація основних положень і результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено у доповідях на шести міжнародних наукових конференціях: “Думка й слово: традиції О. Потебні й сучасна філологічна наука (до 175-річчя О. Потебні)” (Київ, 2010), “Пріоритети германського та романського мовознавства”, (Луцьк, 2011), “Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики” (Кам’янець-Подільський, 2012), “Взаємодія одиниць мови і мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти” (Київ, 2013), “Сучасна освіта: методологія, теорія, практика” (Київ, 2013), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2013), та одній всеукраїнській науковій конференції: “Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі” (Київ, 2012). Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу Інституту іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено у 14 публікаціях: у 9 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, у 2 статтях – у міжнародних виданнях, та тезах доповідей трьох наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (270 найменувань, із яких 29 – іноземними мовами), списку лексикографічних і довідкових джерел (22 позиції, з яких 5 – іноземними мовами) і 4 додатків. Повний обсяг дисертації – 342 сторінки, основний зміст викладено на 196 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну одержаних результатів, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, практичне значення одержаних результатів, а також указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому розділі** “**Теоретичні засади вивчення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи в сучасному мовознавстві**” критично проаналізовано позиції вчених щодо вивчення явища афіксації у системі словотвору різних мов. Визначено еволюційний розвиток латинських суфіксів у німецькій та українській мовах, представлено їх структурні та семантичні характеристики, з'ясовано специфіку твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Сучасна лінгвістична наука трактує словотвір як механізм творення нових лексем на ґрунті наявних у мові елементів та способів їх поєднання (О. Селіванова). При цьому і донині основні дискусії точаться навколо таких питань, як 1) місце словотвору в системах різних мов (В. Винокур, М. Степанова, I. Barz, W. Fleischer), 2) похідності слів (Г. Винокур, Р. Манучарян, І. Улуханов), 3) прагматичного компонента значення у семантичній структурі похідного слова (Н. Арутюнова, Н. Іщенко, М. Полюжин) тощо. Найбільш неоднозначними є погляди вчених щодо онтологічної суті *похідного слова*, яке визначають як будь-яку вторинну одиницю номінації зі статусом слова (О. Кубрякова), як різновид вторинних одиниць деривації на морфологічному рівні, що представлене як результат виконання певної формальної операції щодо твірної основи (Н. Marchand), як складний комплекс структурно-семантичних характеристик одиниці мови з притаманним йому морфемним складом, семантичним зв'язком із первинним словом, а також словотворчими формантами різного типу та етимології (Н. Іщенко).

Особливий статус мають *словотворчі форманти латинського походження*, зокрема суфікси (А. Крижанівська, Л. Симоненко, М. Степанова, W. Kluge та ін.). Етимологічно ці словотворчі форманти виконували роль суфіксів у латинській мові окрім виділеного у німецькій мові суфікса *-jan/ -ian*, який функціонував у латині як власна назва – *Johannes (Jahn)* (М. Степанова), і лише згодом почав виконувати роль закінчення *-ian (us)*. Процес запозичення латинських суфіксів у німецьку мову проходив двома шляхами: або безпосередньо з латини, або за посередництва з грецької, французької чи інших мов, функціонуючи в системах різних мов значно раніше, ніж у німецькій мові. В українську мову запозичення формантів латинського походження було лише опосередкованим – через польську, а пізніше російську мови.

Не менш важливим для сучасного словотворення залишається вивчення питання про семантику словотворчих суфіксів: з одного боку, вчені вважають, що сам по собі суфікс не має лексичного значення, оскільки він не співвідноситься з конкретним денотатом, не виконує номінативної функції і не пов'язаний з реальною дійсністю (Г. Винокур, О. Кубрякова, Р. Мурясов, Є. Шендельс), з іншого, – суфікс як морфема має семантичну значущість, хоч і не вважається незалежною мовленнєвою одиницею (Н. Marchand, Th. Schippan). При цьому наявна й така позиція учених, які кваліфікують суфікси як носії граматичного і лексико-

категоріального значень (Т. Беляєва, М. Степанова), а також словотвірного значення, що вноситься ними в семантичну структуру похідного слова (Г. Винокур, Н. Іщенко, І. Улуханов).

Остання позиція узгоджується з найновішим підходом до аналізу похідного слова, зокрема з когнітивно-прагматичним, що ґрунтується на двох принципах: перший зорієнтований передусім на встановлення прагматичного потенціалу (у даному разі прагматичного компонента значення семантичної структури похідного слова) власне одиниць мовної системи (Г. Грайс, Дж. Ліч), тимчасом другий – на виявлення взаємодії учасників спілкування у процесі комунікації (Ф. Бацевич, Дж. Мей), в тому числі й міжкультурного. Про прагматичний компонент значення мовної одиниці наголошував свого часу ще О. Потебня, доводячи, що уже сама внутрішня форма слова передбачає діалогічність, бо через неї слово, будучи вимовленим, формує спрямування думки слухача, не позначаючи меж його розуміння слова. Щодо суфіксів латинського походження, то основне їх прагматичне навантаження у різних мовах – зрозумілість у процесі спілкування представників різних етнокультур, адже вони належать до інтернаціональних елементів і є зручними у користуванні.

У другому розділі **“Методологічна база аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах”** сформульовано методологічні принципи дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи; розроблено комплексну методику аналізу досліджених похідних на основі їх структурно-семантичних, словотвірних та прагматичних ознак.

Вивчення процесу семантичної та прагматичної деривації базується на загальнонаукових принципах системності, таксономії, спирається на теорії взаємозв'язку мови і мовлення (І. Бодуен де Куртене, Ф. де Соссюр), похідності (В. Винокур, І. Улуханов), внутрішньої валентності слова (І. Архипова, М. Степанова), функціональності похідних одиниць (Ф. Бацевич, М. Полюжин) і аналізуються у таких аспектах: структурно-семантичному (І. Барц, Н. Іщенко, Є. Карпіловська, Н. Клименко, О. Кубрякова, В. Фляйшер), етимологічному (С. Бевзенко, В. Каліущенко, Ф. Клуґе), когнітивно-прагматичному (Н. Арутюнова, О. Кубрякова) та зіставно-типологічному (Ш. Басиров).

Спираючись на ці принципи, у роботі розроблено комплексну методику аналізу похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах, яка здійснювалася у 4 етапи.

Перший етап – інвентаризація, на якому було відібрано фактичний матеріал із словників німецької та української мов та встановлено їх похідність/непохідність. Наступним етапом дослідження був комплексний аналіз виділених морфем за допомогою *порівняльно-історичного методу*, реалізація якого відбувалась у три прийоми: *прийом внутрішньої реконструкції* – для встановлення формальних змін латинських формантів у процесі розвитку мов-реципієнтів, *прийом зовнішньої реконструкції*, що дозволив встановити форми досліджених формантів у латині, та *прийом відносної хронології* – для визначення часу запозичення латинських формантів у німецьку та українську мови. На третьому етапі аналізу визначалася структурна

організація досліджуваних похідних іменників, що передбачає співвідношення їх структурних компонентів зі словотвірним значенням та словотвірними типами останніх. Проведення такого аналізу також передбачає наявність кількох прийомів: *встановлення твірних основ* похідних та *визначення їх типів*; *встановлення словотвірного значення* та *визначення словотвірного типу* похідних; *дослідження змістової сторони* виділених похідних одиниць, тобто їх семантичної сутності. Завершальний етап – *вивчення прагматичного значення* похідних іменників на позначення особи та прагматичного використання словотвірних формантів латинського походження, що відбувалося за допомогою *прагматичного аналізу*.

На всіх етапах дослідження застосовано *зіставно-типологічний метод* аналізу виділених одиниць німецької та української мов, який був спрямований на виявлення закономірностей та відмінностей досліджуваних похідних з позиції їх морфемної будови, структурних, семантичних та прагматичних характеристик.

У третьому розділі “Семантична структура похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах” представлено еволюційний розвиток латинських суфіксів із лексико-категоріальним значенням особи у німецькій та українській мовах, виявлено закономірності і відмінності у структурно-семантичній організації похідних іменників з латинськими суфіксами, визначено напрямки реалізації їх словотворчих потенцій, проаналізовано семантику виділених похідних на основі зіставлення та розроблено їх семантичну та словотвірну класифікації.

Таблиця 1

Етимологічний аналіз латинських суфіксів у німецькій та українській мовах

1.	За походженням	власне латинські	лат. <i>-alis, -anus, -(a) nd (us), -ans/-ens, -arius, -ian (us), -issa, -tor/ -ator, -us</i>	нім. <i>-al, -an, -and/ -end, -ant/ -ent, -ar/ -är/ -iar, -er, -ian/ -jan, -isse, -or/ -tor/ -ator, -us/ -ius</i> ; укр. <i>-ал, -ант, -аріус, -ус, -уст, -ор</i> ;
		греко-латинські	лат. <i>-ica, -icus, -itus</i>	нім. <i>-ik, -iker, -ikus, -it</i> ; укр. <i>-ум/ -ім</i> ;
		греко-латино-французькі	лат. <i>-ista, -onus, -ota</i>	нім. <i>-ist, -on, -ot</i> ; укр. <i>-ом</i> ;
		латино-французькі	лат. <i>-atus, -arius</i>	нім. <i>-at/ -et та -ier</i> ; укр. <i>-ат, -ем</i> ;
2.	За значенням в латині	особа	лат. <i>-(a) nd (us), -ans/-ens, -issa, -icus</i>	<i>amicus</i> “друг”, <i>diaconissa</i> “церковна служителька”;
		діяч	лат. <i>-arius, -atus, -ista, -onus, -tor/ -ator</i>	<i>abecedarius</i> “учень початкових класів”, <i>baptista</i> “хреститель”, <i>diaconus</i> “диякон”;
		власні назви	лат. <i>-ian (us), -us</i>	<i>Aurelius</i> “Аврелій”;
		абстрактні поняття	лат. <i>-atus, -itus</i>	<i>animatus</i> “дихання, життя”, <i>attritus</i> “тертя”;
		предмети та споруди	лат. <i>-ica, -ota</i>	<i>basilica</i> “базиліка”;
		приналежність	лат. <i>-alis, -anus, -ianus</i>	<i>suburbanus</i> “приміський”, <i>humanus</i> “людський”;
терміни	лат. <i>-us</i>	<i>accusativus</i> “знахідний відмінок”.		

У процесі розкриття етимології латинських суфіксів у німецькій та українській мовах було встановлено, що окремі з запозичених суфіксів, які наявні у німецькій та українській мовах, відносяться не лише до латини, але й до інших мов одночасно – грецької або французької, оскільки були запозичені у складі лексем з різних мов. Тому етимологічно виділено *власне латинські, греко-латинські, греко-латино-французькі та латино-французькі* суфікси. У складі похідних лексем латинської мови виділені форманти також мали власну семантичну структуру, вживаючись на позначення *особи, діяча, власних назв, абстрактних понять, предметів та споруд, приналежності та термінів* (табл. 1).

Хронологічно процес запозичення латинських суфіксів у досліджувані мови проходив на різних етапах їх розвитку, проте запозичення в німецьку мову відбувалося раніше (Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, Duden. Herkunftswörterbuch – Etymologie der deutschen Sprache), ніж в українську (Етимологічний словник української мови, Історичний словник українського язика). Потрапляючи у ту чи іншу мову, латинські суфікси видозмінювалися, пристосовуючись до відповідних мовних систем. Тому кожен із них набув власної форми, яка історично сформувалась із розвитком власне німецької та української мов (табл. 2).

Таблиця 2

Еволюційний розвиток латинських суфіксів у німецькій та українській мовах

№	Форма у латинській мові	Німецький суфікс	Століття	Український суфікс	Століття
1.	- <i>alis</i>	-al	XI	-ал	XVIII
2.	- <i>anus</i>	-an	XIII	–	–
3.	-(a) <i>nd (us)</i>	-and/ -end	XV	–	–
4.	- <i>ans, -antis/ -ens/ -entis</i>	-ant/ -ent	XIII	-ант/ -янт/ -ент	XVIII
5.	- <i>arius</i>	-ar/ -er	VIII	-аріус	XVIII
6.	- <i>arius</i>	-ier	XVI	–	–
7.	- <i>atus</i>	-at	XV	-ат -ет	XVIII XX
8.	- <i>ian (us)</i>	-ian/ -jan	XV	–	–
9.	- <i>ianus</i>	-ianer	XVI	–	–
10.	- <i>ica</i>	-ik	XV	–	–
11.	- <i>ica</i>	-iker	XV	–	–
12.	- <i>icus</i>	-ikus	XV	–	–
13.	- <i>issa</i>	-isse	XV	-ис (а)	XX
14.	- <i>ista</i>	-ist	XIV	-ист/ -іст	XVIII
15.	- <i>itus</i>	-it	XV	-ит/ -іт	XV
16.	- <i>onus</i>	-on	VIII	–	–
17.	- <i>tor/ -ator</i>	-or/ -tor	XVI	-ор/ -ер/ -тор/ -атор	XVII
18.	- <i>ota</i>	-ot	XVI	-от	XVII
19.	- <i>us</i>	-us/ -ius	X	–	–

У процесі аналізу семантичної структури похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи виділено 4 лексико-семантичні групи (ЛСГ) похідних – 2 спільні та 2 частково відмінні у німецькій та українській мовах, а також 1 ЛСГ, що наявна лише у німецькій мові (табл. 3).

Таблиця 3

Лексико-семантичні групи похідних іменників

№	ЛСГ	Підгрупи	Приклади	
1.	Спільні	Назви осіб за родом заняття	за сферою або предметом діяльності	нім. – <i>Bildner</i> “художник”, <i>Chemiker</i> “хімік”; укр. – <i>гітарист</i> , <i>латиніст</i> ;
			за професією або кваліфікацією	нім. – <i>Fahrer</i> “водій», <i>Jurist</i> “юрист”; укр. – <i>авіатор</i> , <i>актриса</i> , <i>журналіст</i> ;
			за посадою, званням або титулом	нім. – <i>Administrator</i> “адміністратор”, <i>Episkopus</i> “єпископ”; укр. – <i>губернатор</i> , <i>директриса</i> ;
			за девіантною або неправомірною поведінкою	нім. – <i>Anschwärzer</i> “наклепник», <i>Arrestat</i> “затриманий”; укр. – <i>експлуататор</i> , <i>терорист</i> ;
			за непрофесійною, тимчасовою або аматорською діяльністю	нім. – <i>Brauser</i> “любитель душа”, <i>Nehmer</i> “покупець”; укр. – <i>агітатор</i> , <i>інформатор</i> ;
		Назви осіб за територіальною ознакою	за національністю та місцем проживання	нім. – <i>Afrikaander</i> “африканець”, <i>Bolivier</i> “болівієць”; укр. – <i>кіпріот</i> , <i>одесит</i> ;
за локальністю	нім. – <i>Anbauer</i> “поселенець, колоніст”, <i>Gebirgler</i> “горянин”; укр. – <i>квартирант</i> , <i>провінціал</i> ;			
2.	Частково відмінні	Назви осіб за якостями та властивостями	за характером або темпераментом	нім. – <i>Optimist</i> “оптиміст”, <i>Romantiker</i> “романтик”; укр. – <i>альтруїст</i> , <i>кар’єрист</i> ;
			за негативними рисами	нім. – <i>Andächtler</i> “ханжа, фарисей”, <i>Pfiffikus</i> “хитрун”; укр. – <i>авантюрист</i> , <i>егоїст</i> ;
			за психо-фізіологічними особливостями	нім. – <i>Arthritiker</i> “ревматик”, <i>Diabetiker</i> “діабетик”; укр. – <i>кокаїніст</i> , <i>морфініст</i> ;
			за соціальним станом	нім. – <i>Bediener</i> “слуга”, <i>Bürger</i> “буржуа, міщанин”; укр. – <i>капіталіст</i> , <i>пенсіонер</i> ;
			за розумовими особливостями	нім. – <i>Abderit</i> “безглузда людина”, <i>Kenner</i> “знавець”;
			за стилем життя	нім. – <i>Einsiedler</i> “пустельник”, <i>Klausner</i> “пустельник”;
		Назви осіб за світоглядом	за приналежністю до ідеологічних напрямів	нім. – <i>Adventist</i> “адвентист”, <i>Fatalist</i> “фаталіст”; укр. – <i>акмеїст</i> , <i>гуманіст</i> ;
			за релігійними переконаннями	нім. – <i>Islamit</i> “мусульманин”, <i>Katholik</i> “католик”; укр. – <i>буддист</i> , <i>сабеїст</i>
			за особистісними переконаннями	нім. – <i>Abstinent</i> “непитущий”, <i>Eiferer</i> “фанатик”;
3.	Відмінні	Назви осіб за стосунками у суспільстві	за родинними зв’язками	нім. – <i>Kuppler</i> “сват”, <i>Witwer</i> “вдівець”;
			за соціальними зв’язками	нім. – <i>Gegner</i> “супротивник, опонент”, <i>Hasser</i> “ненависник, ворог”;
			за відношенням до субстанції	нім. – <i>Adjazent</i> “сусід, власник суміжної ділянки”, <i>Anwohner</i> “сусід; той, хто живе по сусідству”.

Спільними ЛСГ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах є:

1. “Назви осіб за родом заняття”, куди входить переважна більшість похідних, що становить 73 % їх загальної кількості у німецькій мові, та 70 % в українській мові. У цій ЛСГ виділено 5 підгруп, які позначають осіб за галуззю чи предметом їх занять, посадою, званням, а також за іншими видами їх діяльності: нім. *Baritonist* “баритон”, *Blumist* “квіткар”, *Dichter* “поет, письменник”, *Journalist* “журналіст”; укр. *автомобіліст*, *актриса*, *експедитор*, *легіонер*.

2. “Назви осіб за територіальною ознакою”, куди належить 3 % похідних німецької мови, і 0,8 % української. У ній виділено 2 підгрупи, що називають осіб за національною приналежністю чи локальною ознакою: нім. *Ägypter* “єгиптянин”, *Bergler* “горянин”, *Danaer* “данаєць, грек”, *Hanseat* “житель ганзейського міста” та ін.; укр. *кіпріот*, *провінціал* та ін.

Частково відмінними ЛСГ досліджених похідних, що характеризуються відсутністю ряду підгруп в українській мові, є:

3. “Назви осіб за якостями та властивостями” – продуктивна в обох мовах. Її складають 16,5 % похідних у німецькій мові та 6 % в українській. У ній виділено 6 підгруп похідних німецької мови та 4 – української, що називають осіб за різними психо-фізіологічними характеристиками: нім. *Blödser* “дурень”, *Gleisner* “лицемір, ханжа”, *Idealist* “ідеаліст, безкорислива людина”, *Pfiffikus* “хитрун, махляр”; укр. *авантюрист*, *аферист*, *дегенерат*, *егоїст*.

4. “Назви осіб за світоглядом” – також продуктивна, при чому ця група є більш продуктивною в українській мові (139 іменників), ніж у німецькій (65 похідних), і містить 3 підгрупи у німецькій мові та 2 – в українській з такими похідними: нім. *Adventist* “адвентист”, *Islamit* “мусульманин” та ін.; укр. *акмеїст*, *протестант*.

Відмінною ЛСГ, яка виявлена лише у німецькій мові, є:

5. “Назви осіб за стосунками у суспільстві”. Вона також не продуктивна, оскільки її складають лише 18 лексем. У ній виділено 3 підгрупи з такими похідними: *Borger* “боржник”, *Gegner* “супротивник, опонент”.

Особливістю семантики похідного слова вважається наявність у ньому *словотвірного значення* (Г. Винокур, І. Улуханов), що є обов’язковим конституентом семантичної структури похідного слова, виникаючи у наслідок виконання певного словотвірного акту. Формально словотвірне значення наближається до граматичного і поділяє його властивості. За своєю ж семантичною сутністю воно близьке до лексичного, тому йому приписується проміжний характер.

У процесі аналізу словотвірної семантики похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах виділено 9 типів словотвірного значення, а саме *“носій предметних ознак”* (нім. – *Chemikant* “лаборант у хімічній лабораторії”, *Geschichtler* “історик”, *Kapellan* “капелан”, *Rößler* “конюх”, *Stipendiat* “стипендіат”; укр. – *гітарист*, *економіст*, *інтерв’юер*, *концертант*, *призер*), *“носій процесуальної ознаки”* (нім. – *Agitator* “агітатор”, *Deklamator* “декламатор”, *Zünder* “підпалювач”; укр. – *агітатор*, *коректор*, *редактор*, *імітатор*), *“носій функціональних ознак”* (нім. – *Diakonus* “диякон”,

Physikus “міський лікар”, *Spiritual* “духівник”; укр. – акомпаніатор, демонстратор, консультант, монтер), “носій адміністративних характеристик” (нім. – *Akademiker* “академік”, *Beherrscher* “володар”, *Episkopus* “єпископ”, *Metropolit* “митрополит”; укр. – адміністратор, інспектор, принципал), “носій локально-географічних ознак” (нім. – *Bolivier* “болівієць”, *Byzantiner* “візантинець”, *Gebirgler* “горець”, *Kanadier* “канадець”, *Ländler* “селянин”; укр. – одесит, квартирант, провінціал), “носій психо-фізіологічних характеристик” (нім. – *Abderit* “нерозумна людина”, *Arthritiker* “ревматик”, *Phlegmatiker* “флегматик”, *Säusler* “людина, що шепелявить”, *Taunler* “людина, що не тримається на ногах”; укр. – егоїст, морфініст), “носій якісно-оцінних характеристик” (нім. – *Andächtler* “святоша, фарисей”, *Dummiann* “дурень”, *Fadian* “буркотун”, *Lüderjan* “нечепура”; укр. – агресор, ерудит, професіонал), “носій суспільно-ідеологічних ознак” (нім. – *Benediktiner* “монах-бenedиктинець”, *Buddhist* “буддист”, *Islamit* “мусульманин”, *Karmelit* “кармеліт”, *Katholik* “католик”; укр. – буддист, кармеліт, протестант, суніт, схизмат) та “носій гендерної ознаки” (нім. – *Doktorand* “докторант (про жінку)”, *Diakonisse* “дияконіса”; укр. – актриса, директриса).

Словотвірні значення реалізуються у словотвірних типах, що є тими мовними рамками, в межах яких утворюються і відтворюються слова. *Словотвірним типом* (Л. Араєва, Н. Клименко), основною одиницею класифікації словотвірної системи, вважається схема (формула) побудови похідних слів, що характеризується спільністю таких елементів: 1) частини мови твірної основи; 2) семантичного співвіднесення між похідними і твірними; 3) формального співвіднесення між похідними і твірними, зокрема спільності способу словотвору, а для афіксальних способів – тотожністю афікса. Кожен словотвірний тип, в силу свого функціонування в мовній системі, відзначається певним ступенем *системної продуктивності*, що визначається його значущістю (в сосюрівському розумінні) у словотвірній системі мови.

Ключова позиція у дослідженні словотвірного значення та реалізації словотвірних типів аналізованих похідних іменників ґрунтується на частиномовній приналежності мотивуючих і мотивованих слів, яка зумовлює виокремлення у словотвірному типі трьох словотвірних моделей – десубстантивів “ $S+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, девербативів “ $V+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ” та деадективів “ $A+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, що поділяються на низку мікромоделей. *Десубстантивні* словотвірні моделі досліджуваних похідних іменників в обох мовах мають різний ступінь продуктивності, що продиктовано частотністю цих лексем та сферами їх вживання. Найпродуктивнішими відіменниковими мікромоделями є: $S+-er. \rightarrow S_{person}$ – 43,5 %, $S+-ist. \rightarrow S_{person}$ – 25 % у німецькій мові та $S+-ист/ -іст. \rightarrow S_{person}$ – 38,7 % в українській. *Девербативні* словотвірні моделі також характеризуються значною кількістю похідних іменників у обох мовах. Найпродуктивнішими є девербативні мікромоделі $V+-er. \rightarrow S_{person}$ – 77,5 %, $V+-ler. \rightarrow S_{person}$ – 10,3 % у німецькій мові та $V+-атор. \rightarrow S_{person}$ – 54,2 %, $V+-ант. \rightarrow S_{person}$ – 9,9 % в українській. *Деад’ективні* похідні іменники обох мов складають незначну частину їх загальної кількості. Ця словотвірна модель є непродуктивною, лише словотвірні мікромоделі $A+-iker. \rightarrow S_{person}$ – 20,8 % і $A+-ist. \rightarrow S_{person}$ – 52,8 % у німецькій мові, та $A+-іст. \rightarrow S_{person}$ – 83,7 % в українській мають достатній ступінь продуктивності.

У четвертому розділі “Прагматика похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах” проаналізовано прагматичний аспект досліджуваних лексем, розглянуто прагматичний компонент лексичного значення та прагматичну варіативність похідних.

Формулювання принципів антропоцентризму, функціоналізму і комунікативності сприяло становленню прагматичного напрямку у лінгвістиці, завданням якого є вивчення комунікативної орієнтованості всіх одиниць і категорій мовної системи (Ф. Бацевич). Проте поняття прагматичного значення у сучасному мовознавстві немає і дотепер однозначного витлумачення. Так, *прагматичне значення* визначається вченими як постійний (узуальний) складник лексичного чи граматичного значення, що сприймається як власне мовне явище та фіксується у словниках або граматиках у вигляді стилістичних і стильових позначок (Ф. Бацевич), як компонент лексичного значення слова, що виступає у вигляді різних конотацій (оцінних, культурно-історичних, національно-географічних та інших знань), які накопичені носіями мови в результаті сприйняття ними різних аспектів зовнішнього світу (А. Уфимцева), як фактор обумовленості мовленнєвої поведінки мовця всією сукупністю значень слова, цілями й умовами комунікації, що виявляється в окремих компонентах семантичної структури слова (Е. Азнаурова). На основі цих позицій, продовжуючи думку Ф. Бацевича, пропонуємо робоче визначення цього поняття. Прагматичний компонент семантичної структури похідної одиниці – це закріплена в ній інформація про учасників та умови спілкування, що відображає ставлення мовців до дійсності, змісту повідомлення, адресата і передбачає адекватний вибір мовної одиниці (лексеми чи афікса), її використання в різних комунікативних ситуаціях.

Прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи вважається компонентом їх семантичної структури, що складається із прагматичного навантаження твірної основи, словотворчого форманта і слугує для досягнення прагматичної мети у тих чи інших комунікативних ситуаціях. Наявність прагматичного компонента у семантичній структурі похідних передбачає правила їх адекватного вживання, дозволяє виявити типові для них контексти вживання, а також умови, які забороняють їх використання.

У результаті дослідження виділено 3 *типи* відношень прагматичного значення між похідними іменниками та їх твірними основами в обох мовах. Прагматичне значення похідних іменників може повністю збігатися з їх твірними: *anschwärzen* (очорнити, обмовити) – *Anschwärzer* (наклепник); *афера* (ризикована справа, здійснювана з метою наживи; шахрайство) – *аферист* (той, хто займається аферами; шахрай); частково співвідноситься із прагматичним значенням твірних: *abdecken* (здирати шкіру з тварини) – *Abdecker* (працівник утилізаційного заводу, шкуродер); *Andacht* (благоговіння; молитва) – *Andächtler* (ханжа, фарисей); *Bedlam* (Бедлам – будинок божевільних в Лондоні) – *Bedlamit* (божевільний); *версифікувати* (складати вірші) – *версифікатор* (людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту); або повністю не відповідати: *bauen* (будувати, жити) – *Bauer* (мужлай, мужик); *диплом* – *дипломат* (людина, яка вміло діє у стосунках з іншими).

Залежно від співвідношення семантики і прагматики у структурі похідних іменників виділено *два типи* прагматичного значення: *концептуальне*, властиве словам, у яких денотативний компонент цілком співвідноситься із прагматичним: *Abderit* (дурна (обмежена) людина); *Andächtler* (ханжа, фарисей); *Anreißer* (торговець, який настирливо рекламує товар); *Bedlamit* (божевільний); *Blender* (окозамилювач, брехун); *Blödser* (дурень); *Dummerjan* (дурень); укр. – *аферист* (той, хто займається аферами; шахрай); *експлуататор* (той, хто експлуатує трудящих, привласнює собі продукти чужої праці); *інсинуатор* (той, хто поширює злісні вигадки, наклепи; наклепник); та *оказіональне*, що визначається через поєднання семантичного і оцінного компонентів і з'являється у певних контекстах: *Abdecker* 1) працівник утилізаційного заводу з переробки трупів тварин; 2) *шкуродер* (розм.); *Durchgänger* 1) утікач, прогульник; 2) *чоловік-гуляка*; *гастролер* 1) артист, що перебуває на гастролях; 2) *працівник, який береться за випадкову роботу, не затримуючись на одному місці* (розм., зневажл.) (табл. 4).

Таблиця 4

Оказіональний тип прагматичного значення похідних іменників

№	Лексема	Семантичний компонент	Оцінний компонент
1.	<i>Abdecker</i>	працівник утилізаційного заводу з переробки трупів тварин	шкуродер (розм.)
2.	<i>Durchgänger</i>	утікач, прогульщик	чоловік-гуляка (розм.)
3.	<i>Fechter</i>	фехтувальник; вчитель фехтування	жебрак; бродяга (розм.)
4.	<i>Lecker</i>	ласунка; гурман	підлиза, підлабузник; (розм.)
5.	<i>Nepper</i>	свердло, бурав	обманщик, шахрай; шулер (розм.)
6.	<i>Trommler</i>	барабанщик	донощик, стукач (розм.)
7.	<i>Vorgänger</i>	попередник	предтеча (висок.)
8.	<i>Wäscher</i>	мийник (робочий)	базіка (розм.)
9.	<i>анархіст</i>	прибічник анархізму	той, хто нехтує встановленими правилами виробничої й суспільної дисципліни
10.	<i>версифікатор</i>	поет	людина, що складає вірші, які не мають глибокого змісту (ірон.)
11.	<i>гастролер</i>	артист, що перебуває на гастролях	про недобросовісного працівника, який береться за випадкову роботу, не затримується на одному місці (перен., розм., зневажл.)
12.	<i>дипломат</i>	службова особа, яка має урядові повноваження для зносин з іноземними державами	людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими (перен., розм.)
13.	<i>інквізитор</i>	суддя або член суду інквізиції	той, хто навмисно завдає кому-небудь великих страждань; дуже жорстока людина, мучитель (перен.)
14.	<i>рекламіст</i>	той, хто складає і оформляє реклами	той, хто розхвалює, рекламує себе, свою роботу (розм.)

Загальні результати дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

Теоретична концепція дисертаційного дослідження ґрунтується на таких положеннях: 1) словотвірна система мови призначена для забезпечення комунікативної ефективності як представників однієї лінгвокультури, так носіїв різних мов; 2) афікси – це морфеми, що мають семантичну структуру, яка складається із лексико-категоріальних значень, не виконуючи при цьому номінативну функцію, а лише словотвірну; 3) суфіксом вважається афікс, який надає твірному слову категоріальне значення, переводячи його в інший лексико-граматичний розряд; 4) словотвірні суфікси латинського походження є носіями категоріального значення особи; 5) суфікси латинського походження виконують прагматичне навантаження у різних мовах, використання яких забезпечує успішність спілкування у процесі міжкультурної комунікації.

Розроблена авторська методика дослідження похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах виявилася ефективною при вивченні їх структурних, семантико-словотвірних та прагматичних характеристик у кожній із мов.

Дослідження еволюційного розвитку суфіксів латинського походження у німецькій та українській мові базується на трьох принципах, зокрема *етимологічному*, на основі якого встановлені типи латинських суфіксів за походженням: *власне латинські, греко-латинські, греко-латино-французькі та латино-французькі*, а також виявлено формальні зміни цих морфем із розвитком мов-реципієнтів. *Хронологічний* принцип дозволив визначити період, у який був запозичений той чи інший формант у німецьку та українську мови і встановити, що у німецькій мові процес запозичення проходив раніше, починаючи ще з VIII ст., ніж в українській, де досліджені форманти з'являються лише у XVI ст. На основі *структурно-семантичного* принципу визначено те смислове навантаження, яке суфікси мали у латинській мові, позначаючи *особу, діяча, власні імена, абстрактні поняття, предмети та споруди, приналежність та терміни*.

Семантичний потенціал похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах розкрито шляхом вивчення їх семантичної структури та виявлення лексико-семантичних груп, дві з яких є спільними для німецької та української мов: “Назви осіб за родом заняття”, “Назви осіб за територіальною ознакою”, дві – частково відмінними за відсутності в українській мові окремих підгруп: “Назви осіб за якостями та властивостями” (відсутність в українській мові підгруп “назви осіб за розумовими особливостями”, “назви осіб за стилем життя”), “Назви осіб за світоглядом” (відсутність в українській мові підгрупи “назви осіб за особистими переконаннями”), одна – відмінною лексико-семантичною групою, характерною лише для німецької мови – “Назви осіб за стосунками у суспільстві”.

Специфічним у семантичній структурі похідного слова є наявність словотвірного значення, що виникає в результаті словотвірного акту. Похідним іменникам з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах властива спільність словотвірного значення, в результаті аналізу якого виділено дев'ять типів: “носій предметних ознак”, “носій процесуальної ознаки”,

“носій функціональних ознак”, “носій адміністративних характеристик”, “носій локально-географічних ознак”, “носій психо-фізіологічних характеристик”, “носій якісно-оцінних характеристик”, “носій суспільно-ідеологічних ознак” та “носій гендерної ознаки”.

Ключова позиція у дослідженні словотвірного значення та реалізації словотвірних типів похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи ґрунтується на частиномовній приналежності мотивуючих і мотивованих слів, яка зумовлює виокремлення у словотвірному типі трьох словотвірних моделей – десубстантивів “ $S+ Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, девербативів “ $V+ Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ” та деад’єктивів “ $A+ Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, що мають певні мікромоделі. Десубстантивні словотвірні моделі досліджуваних похідних іменників мають високий ступінь продуктивності у німецькій мові (457 іменників) та є найпродуктивнішими в українській мові (365 похідних). Девербативні словотвірні моделі характеризуються значною кількістю похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи в українській мові (131 лексема) та є найпродуктивнішими у німецькій (639 іменників). Деад’єктивні похідні іменники обох мов є непродуктивними і становлять незначну частину їх загальної кількості (89 – у німецькій та 55 – в українській).

Прагматичний потенціал похідних іменників із латинськими суфіксами на позначення особи залежить від прагматичних чинників, зокрема психологічних та інформаційно-риторичних. З’ясовано, що прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи вважається компонентом їх семантичної структури і складається із прагматичного навантаження твірної основи, словотворчого форманта і слугує для досягнення прагматичної мети у тих чи інших комунікативних ситуаціях, визначаючи правила їх адекватного вживання.

Вивчення прагматичного значення похідних іменників відбувається шляхом його співвідношення із прагматичним значенням твірних основ, від яких утворені ці іменники. Установлено три типи відношень прагматичного значення між похідними іменниками та їх твірними основами, що ґрунтуються на повній чи частковій відповідності оцінного компонента у семантичній структурі твірного та похідного, або його невідповідності. Виділено два типи прагматичного значення похідних: концептуальне, тобто таке, що повністю співвідноситься із денотативним компонентом і закріплюється у свідомості мовця, та *оказіональне*, що актуалізується лише в певному контексті.

Загальнокультурні тенденції утворення та вживання похідних іменників із формантами латинського походження у німецькій та українській мовах визначаються їх інтра- та екстралінгвальними чинниками. Установлені спільності та відмінності словотвірного потенціалу латинських суфіксів у німецькій та українській мовах продиктовані ступенем їх генетичної близькості чи віддаленості з латиною, особливостями систем мов-посередників, а також ментальною та етнокультурною специфікою комунікантів.

Перспективний напрям подальших досліджень полягає у комплексному вивченні похідних іменників з афіксами латинського походження з іншими категоріальними значеннями.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Федорів М. І. Взаємодія денотативного та сигніфікативного значень у семантичній структурі похідних іменників (на матеріалі німецьких та українських іменників з латинськими суфіксами на позначення особи) / М. І. Федорів // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : “Філологічні науки” / [відп. ред. Л.М. Марчук]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 30. – С. 321–324.
2. Федорів М. І. Категоріальна та словотвірна семантика похідних іменників на позначення особи / М. І. Федорів // Сучасна освіта : методологія, теорія, практика : [матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, 18 квіт. 2013 р.)]. – К. : НТУУ “КПІ”, 2013. – С. 153–157.
3. Федорів М. І. Категорія похідності у системі словотвору німецької та української мов / М. І. Федорів // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. О. І. Чередниченко]. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. – Вип. 34. – С. 293–297.
4. Федорів М. І. Конотативний компонент лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М. І. Федорів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8: “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. пр.] / [відп. ред.: О. І. Леута, С. В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 4. – С. 187–192.
5. Федорів М. І. Лексико-категоріальне значення “опозиційності” у похідних іменниках з латинськими афіксами німецької та української мов / М. І. Федорів // Наукові записки. Серія: “Філологічні науки (мовознавство)” : у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 95, ч. 2. – С. 516–519.
6. Федорів М. І. Парадигматичні відношення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М. І. Федорів // Наукові записки. Серія: “Філологічні науки (мовознавство)”. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 105, ч. 1. – С. 289–293.
7. Федорів М. І. Похідні іменники з латинськими афіксами на позначення особи за родом її діяльності у німецькій та українській мовах / М. І. Федорів // Науковий вісник Волинського національного університету. Серія: “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк, 2011. – Ч. 1. – С. 199–202.
8. Федорів М. І. Похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов: семантичний та типологічний аспекти / М. І. Федорів // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. ст.] / [відп. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 11. – С. 288–293.
9. Федорів М. І. Семантичні типи твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М. І. Федорів // Культура народів Причорномор'я : [науч. журн.] / [гл. ред. Ю. А. Катунин]. – Симферополь : Межвузовский центр “Крым”, 2012. – № 224. – С. 170–171.

10. Федорів М. І. Типи прагматичного значення похідних іменників німецької та української мов / М. І. Федорів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8: “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. пр.] / [відп. ред.: О. І. Леута, С. В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 5. – С. 176–181.

11. Федорів М. І. Характеристика твірних основ похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов / М. І. Федорів // Наукові записки. Серія: “Філологічна” : [зб. наук. пр.]. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2012. – Вип. 26. – С. 337–340.

12. Федоров Н. И. Принципы диахронического исследования производных существительных с латинскими аффиксами в немецком языке / Н. И. Федоров // Культурно-языковое взаимодействие в процессе преподавания дисциплин культурологического, языкового и социального циклов в современном полиэтничном ВУЗе : [сб. ст.] / [под ред.: М. С. Степанова, Е. В. Тихоновой]. – М. : РГСУ, 2011. – С. 12–17.

13. Fedoriv N. Features of word-formation meaning in the sociolinguistic aspect / N. Fedoriv // Research, Education and Development : [international symposium] / (Targu Mures, Dimitrie Cantemir University, 29–30 October, 2010). – Targu Mures : Risoprint, 2010. – S. 399–402.

14. Fedoriv N. I. Die abgeleiteten Substantive mit lateinischen Suffixen für Bezeichnung “Nomina agentis” im Deutschen und im Ukrainischen: komparativer Aspekt / N. I. Fedoriv // European Applied Sciences : [wissenschaftliche Zeitschrift] / [Chefredakteur S. Hezberg]. – Stuttgart : ORT Publishing, 2013. – № 1. – S. 45–50.

АНОТАЦІЯ

Федорів М. І. Похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах: структура, семантика, прагматика. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014.

У дисертаційній роботі запропоновано новий порівняльно-історичний і типологічний підхід до вивчення структури, семантики та прагматики похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах; розроблено комплексну методику аналізу виділених похідних іменників в обох мовах; простежено еволюційний розвиток суфіксів латинського походження у німецькій та українській мовах; скласифіковано досліджувані одиниці у лексико-семантичні групи у кожній із мов та виявлено їх спільні та відмінні типи; схарактеризовано словотвірну семантику похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи; розкрито прагматичне значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення особи у німецькій та українській мовах.

Ключові слова: похідні іменники, латинські суфікси на позначення особи, еволюційний розвиток, словотвірна семантика, прагматичне значення.

АННОТАЦИЯ

Федоров Н. И. Производные существительные с латинскими суффиксами с обозначением лица в немецком и украинском языках: структура, семантика, прагматика. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2014.

В диссертационном исследовании предложен новый сопоставительный подход к структуре, семантике и прагматике производных существительных с латинскими суффиксами с обозначением лица в немецком и украинском языках.

Исследование структуры производных существительных базируется на основе изучения сущности их производящих основ и деривационных формантов. Суффиксы латинского происхождения исследованы с учетом *этимологического* и *структурно-семантического* принципов, которые положены в основу их классификации. Производящие основы производных существительных исследованы при помощи словообразовательного анализа с точки зрения их трех особенностей: морфологической принадлежности, при помощи которой определен потенциал сочетаемости различных частей речи с латинскими суффиксами; деривационной сущности, которая определяет словообразовательный шаг, на котором образовано то или иное существительное; и семантической характеристики, определяющей семантические свойства производящих, от которых образованы производные существительные с обозначением лица.

В ходе исследования семантической структуры производных существительных определены лексико-семантические группы, а именно *общие* для обоих языков: “Название лиц по роду деятельности”, “Название лиц по территориальному признаку”; *частично разные*: “Название лиц по качествам и свойствам” (отсутствие в укр. языке подгрупп “названия лиц по умственным способностям”, “названия лиц по стилю жизни”), “Название лиц по мировоззрению” (отсутствие в укр. языке подгруппы “названия лиц по личным убеждениям”); *разные*: “Название лиц по общественным отношениям” (выделенная только в нем. языке).

Исследование словообразовательной семантики производных существительных базируется на определении словообразовательных значений и словообразовательных типов последних. Реализация словообразовательных значений происходит при помощи словообразовательных моделей, определение которых обусловлено принадлежностью производящих основ к той или иной части речи. Выделено три словообразовательные модели – “ $S+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, “ $V+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, “ $A+Suff_{lat.} \rightarrow S_{person}$ ”, которые делятся на микромодели.

Прагматический потенциал производных существительных зависит от определенных прагматических факторов, в частности психологических и информационно-риторических. В ходе работы выяснено, что прагматическое значение производных существительных с латинскими суффиксами с обозначением лица выступает компонентом лексического значения производного слова, состоит из

прагматической нагрузки производящей основы, словообразовательного форманта и служит для достижения прагматической цели в тех или иных коммуникативных ситуациях, определяя правила адекватного употребления. В процессе анализа выделено три типа отношений прагматического значения между производящими и производными лексемами, а также два типа прагматического значения производных – концептуальный и окказиональный.

Ключевые слова: производные существительные, латинские суффиксы с обозначением лица, эволюционное развитие, словообразовательная семантика, прагматическое значение.

SUMMARY

Fedoriv M. I. The derivative nouns with Latin suffixes with the meaning of person in German and Ukrainian: structure, semantics, pragmatics. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology in specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – M. P. Drahomanov National Teacher Training University, Kyiv, 2014.

The thesis suggests a new contrastive approach to structure, semantics and pragmatics of derivative nouns with Latin suffixes to the designation of person in German and Ukrainian; the complex methodology of analysis of derivative nouns with Latin suffixes to the designation of the person in German and Ukrainian has been devised; the evolution development of suffixes of Latin origin in German and Ukrainian has been retraced; the derivative lexemes have been classified in lexical-semantic groups and their common and different types have been determined; the derivational semantics of derivative nouns with Latin suffixes to the designation of person has been characterized; the pragmatic meaning of derivative nouns with Latin suffixes to the designation of the person in German and Ukrainian have been distinguished.

Key words: derivative nouns, Latin suffixes, evolutionary development, word-building semantics, pragmatic meaning.